

Kaj je poljanskega v poeziji poljanskih avtoric

(2. del)

V. »Trenutki«

Poljanske »modrijanke, pesnice in pisateljice« so še konec leta 2007 velikopotezno načrtovale, da bo zbornik z njihovo leposlovno ustvarjalnostjo izšel do slovenskega kulturnega praznika 2008.¹ Kot uvertura vanj, čeprav ne ravno na Prešernov dan, bi lahko imeli Večer z avtoricami iz Poljanske doline. V petek, 27. marca 2009, je v Osnovni šoli v Gorenji vasi Krajevna knjižnica Gorenja vas, pod naslovom Tako so živele, tako živimo ..., organizirala pogovor z avtoricami spominske literature, Julijano Kavčič – Snopkovo mamo, Marijo Demšar,² Bredo Karner, Cilko Štucin in Minko Likar.

Toda tudi pozneje, v letu 2009, se zamisel ni uresničila.

TRENUTKI (leposlovni zbornik)

Urednica: Milena Miklavčič

Spremna beseda: dr. Marija Stanonik, Franček Bohanec

Lektura: Milka Bokal

Likovno oblikovanje: Renata Šifrar

Oprema: Matjaž Mazzini

Založila Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka

Tiskarna:

Delo je natisnjeno v XXX izvodih

Škofja Loka, 2009.

1 Likar, Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, str. 64.

2 Glede na to, da sta obe že pokojni, sta o njunem delu govorili njuni sorodnici.

Iz predvidenega kolofona za »leposlovni zbornik« se vidi, kakšen naslov je bil predviden in kdo je prevzel posamezne dolžnosti za njegov izid. Besedila so bila lektorirana. Kazala seveda še ni, toda iz vabil na prej omenjeni prireditvi in v poročilu o eni od njih je bilo predvidenih 34 avtoric. Za prvo srečanje v Gorenji vasi so bile na seznamu povabljenih še *Silva Brank*, *Mirjam Galičič*, *Eva Mladenovič* in *Špela Šink*, ki pa jih ni več med avtoricami (meni znanih) zbranih besedil.³ Franček Bohanec je napisal spremno besedo, kar potrjuje priloga k obsežnemu korpusu.

Obljubila sem strokovno analizo. V zameno zanjo je pričujoči članek, ki šele po temeljitem uvodu prihaja k svojemu predmetu. Obhaja me velika zadrega, ker v predloženem gradivu ne zaznam uredniškega koncepta. Pesnicam so se pridružile še pisateljice in avtorice, ki sučejo pero tudi v smislu spominskega in strokovnega pisanja, celo zapisovanja slovstvene folklore. Zato je tako raznorodno pisanje zelo težko – če sploh – spraviti na skupni imenovalac.

Najbolj kvalificirana bi bila razvrstitev gradiva po poetiki ali vsaj tematiki. Dobrodošla bi bila tudi ureditev gradiva po njegovi funkciji ali celo glede na njegov vplivni premer, tako bi prišlo do kontrasta med »tihimi« in »glasnimi«⁴ ustvarjalkami. Skoraj je že prišlo do take odločitve, toda o posameznih avtoricah je v priloženem gradivu premalo zanesljivih podatkov. Nekateri življenjepisi so zelo suhoparni, podatkovno pomanjkljivi, drugi premalo stvarni, prave literarne umetninice, polne domislic in pesniških obratov. Najbolj preprosta in nevtralna bi bila leksikonska predstavitev avtoric po abecedi. Čeprav razvrstitev avtoric po letnicah rojstva pri nekaterih terja dopolnitve, saj so jih sramežljivo obdržale zase, se zdi za ta namen dovolj smiselna, ker podaja vsaj vtis o kronologiji motivike in poetike ter praviloma tudi družbeni status avtoric. Prav zaradi njega daje tukajšnji oris prednost »tihim« ustvarjalkam – tudi z objavo kakšne pesmi – saj za njihove »glasne« sovrstnice ni skrbi, da ne bi prodrle v javnost.

Marija Demšar (< *Čadež*), (Gorenja Dobrava, 1915–Toronto, Kanada, 2010) je napisala zelo impresivne spomine na mladost in kratko obdobje življenja v Žireh, z naslovom *Moje življenje* (Ljubljana, 2007). Leta 1952 se je s prvorojenko za možem odselila v Kanado, kjer se je družina lepo povečala. Mož ji je kmalu umrl in ko so si otroci ustvarili lastne družine, so na stara leta začele nastajati pesmi »v hrepenenju po domačih krajih in po ljudeh, ki jih ne bom več videla.«⁵

3 V roke sem jih dobila po zaslugi Marije Lebar, tedanje direktorice Knjižnice Ivana Tavčarja iz Škofje Loke, s spremnim pismom, 23. 5. 2011.

4 Kot »glasna ustvarjalka« se je v najinem dopisovanju šaljivo podpisala uveljavljena slovenska pisateljica Nina Kokalj; glasna ustvarjalka nina. e-pošta, 20. 12. 2007.

5 Posamezna besedila si dovolim navajati le v primeru, ko sem prišla sama do njih, medtem ko jih iz gradiva za »literarni zbornik« navajam le toliko, kolikor je nujno potrebno za analizo. Da ne bi prišlo do očitka, da sem gradivo zlorabila še pred njegovo uradno objavo.

Dobrava

*Pozdravljam te Dobrava, moj rojstni kraj
Kako si se spremenila, od kar sem jaz te zapustila.
Nove lepe hiše te krasijo,
Okna, polna rož tebi delajo ponos.
Lice od sreče ti žari in k sebi vabiš vse ljudi.*

*Moje rojstne hiše več ni,
Namesto nje nova visoka stoji in z balkona se krasi.
Pridna gospodinja rože nasadi, da vse okrog diši.
Njene roke jih oskrbujejo, da lepo napredujejo.
In kdor mimo gre, vsak ustavi se in občudujejo delo nje.*

*Spomin se mi budi na mlade dni.
Ob nedeljah sem rada na vrtu pod jablano sedela,
Gledala mogočni hrib svetega Urbana,
Na vrhu cerkvica stoji in k sebi vas ljudi.*

*Kadar je semanji dan, ves hrib je razigran.
Nekoč od fanta dobila sem srce, na njem pisalo je:
»Prva ljubezen noter do jame,
Ena minuta jo konec ne vzame.«*

*To ne drži, ker vmes so laži.
Čas življenja vse spremeni.
Tudi ljubezen obledi.
Spomin na tebe, draga vasica, pa vedno živi.*

Gorenja vas

*Lepa, čudovita je Gorenja vas.
Hribi jo obkrožajo
Po sredi vasi pa Sora šumi
in valovi.
V njej postrvi plavajo, med seboj se poigravajo.
Visoke hiše tam stojijo.
Balkoni polni rož, da tujec občuduje
Kako vasica napreduje.
Tam pridni so ljudje,
zato napredek je.*

*Gorenje vasi se vas Trata drži.
Iz cerkvenih zvonikov pesem zvonov doni
in vabi ljudi.
Ko se jutro prebudi,
veliki zvon zadoni:
»Kmetič vstani, pojdi orat in živinco nafutrat.«*

*Kadar pa svet Urban ima rojstni dan,
takrat je za vaščane srečen dan.
Takrat potrkavajo,
čudovito pojo,
zvonovi k sveti maši vabijo –
To je semanji dan.
Po sveti maši se okrog štantov prerivajo,
srčke kupujejo,
fantje dekleta plavšajo, ko jim srček podarjajo.
Marsikatero dekle fantu izroči svoje srce.*

Žiri

*Dolga je pot iz Dobrave do Žirov.
Cesta se vleče tako, da misliš,
Da konec je ne bo.
Potem se kotlina odpre
Na vse strani.
Tovarna visoka ti pade v oči.*

*Alpina Žirovcem kruha deli.
Malo naprej mogočna cerkev stoji.
Zvonika orjaka
segata do nebesnega kraka.*

*Ob glavni cesti moderne trgovine stoje.
Tam dobiš vse, kar si zaželiš.
Vrtovi so polni rož,
Žirovkam v ponos.
Tam hiša je znana,
je lice spremenila,
saj mene usoda življenja je odtrgala od nje
in daleč čez morje
poslala me je.*

*Žirovci so pridni, iznajdljivi ljudje,
ki imajo tudi do drugih dobro srce.
Ko sem še med njimi živela,
hišo zgradila, hčerko rodila,
V Mariji je dosti žirovske krvi,
zato jo še zmeraj vleče tja,
kjer kot otrok je srečna bila.⁶*

Njej podobnih usod je bilo po 2. svetovni vojni veliko. Zato je njena pesniška zbirka tudi nekakšen spomenik vsem, ki kljub neugodnim razmeram svojega talenta niso zapravili/zapravile, saj je plemenit značaj največ, kar se lahko doseže v življenju.

Ančka Loštrk (< *Godec*), (1922) se je poročila med 2. svetovno vojno, otrok ni imela. Zaposlena je bila kot računovodkinja v Kmetijski zadrugi v Žireh. Tudi po upokojitvi je še služila denar in si sama sezidala hišo, v kateri pa ni nikoli živela, saj jo je prej premagala bolezen.

Vedno prijazna in pripravljena za pogovor se je udeleževala povsod, največ v Društvu kmečkih žena. Nagibi za pisanje so bile prireditve ob raznih obletnicah, na katerih je lepo urejena prebirala svoje skeče, anekdote in posebno pesmi – tudi v znamenje pozornosti in kot dar. Pisala jih je največ ponoči, ko ni mogla spati.

Objavljati jih ni hotela, bala se je kritike in tega, da bi njeno delo spremenjali.⁷ Tako se bo njeno delo žal pozabilo. Kljub prizadevanju je bilo za to priložnost mogoče dobiti le dve, in še to stari 30 let. Nastali sta za praznik žena, 8. marca leta 1982 in 1984. Iz njiju in kratkega življenjepisa se vidi, da ji je bila blizu predvsem družbena problematika žensk.

Kaj žena zmore

*Od zore do mraka
dela žena vsaka.
Na kmetiji, ali v tovarni
v šoli in tud v pisarni.*

*Otroke rodi,
jih poštenja uči.
Šiva in štrika,
če je treba, ne špara jezika.*

6 Pesmi mi je poslala Marija Demšar, ko sem pripravljala njeno knjigo *Moje življenje*.

7 Bibliotekarki Majdi Treven se zahvaljujem za posredovane podatke.

*Peče kruh in piščance,
kuha štruklje in žgance.
Kar se kuhanja tiče, to še ni vse,
so še piškoti, potica in krofe ocre.*

*Kmetice molze, »vardiva«,
spusti tud bika, če je treba.
Saj krave postrani gledajo živinozdravnika,
obrajtajo le zakonitega bika.*

*Na polju seje, sadi,
da lahko prašiče redi.
kosi, suši in grabi seno,
da meso in mleko se jedlo bo.*

*Kadar v gozd se poda,
podira smreke na tla.
Vozi traktor in avto,
če zidajo hišo, dela tud mavto.*

*Če pa žena hodi v službo,
tam norma dela ji družbo.
Se trudi, peha,
včasih za dva.*

*Rada vidi, da jo kdo pohvali,
čeprav pri nas to ni v navadi.
Veliko bi še naštela lahko,
pa dosti za tokrat naj bo.*

*Ko se pa noč bo nardila,
bo žena posteljo odgrnila,
da z možem skupaj bo spala,
tako kot sta Eva in Adam nam ukazala.⁸*

Prigodna pesem se za vsako ceno drži štirivrstične kitične sheme, rime so mešane, v knjižni jezik se zaradi ritma rada prikrade vokalna redukcija in glagoli (prim. *štrikati, vardevati, ocreti, obrajtati*) iz pogovornega jezika. Snov je bila v času nastanka pesmi še aktualna, danes je kmečko delo popolnoma drugačno.

8 S pesmijo je Ančka Loštrk nastopila 8. 3. 1982.

Čez dve leti je k pesmi *Žena nekoč in danes* pripisano: *Zamislila in zložila Ančka Loštrk*. Pesem je za tri kitice daljša, motivno pa zožena izrecno na razmerje med možem in ženo – skuša biti pravična do obeh. Po obliki med njima ni razlik.

Žena nekoč in danes

*Žena včasih bila je brez pravic,
to resnica je in ne vic.
Že ob rojstvu punčke niso bili veseli,
zmeraj rajši poba so imeli.*

*Če pob rodil se je,
so gospodarjeve zasluge ble.
V gostilni za pijačo je dajal,
da se komaj domov je primajal.*

*Če pa se punčka je rodila,
tega bla je žena kriva.
Gospodar je hodil ves namršen,
nad ženo bučal je kot sršen.*

*Ko pa je dekle odraslo,
Bog ne daj, da bi oči na fantih paslo.
Ženin očetu je moral bit taprav,
drugače dekletu ni nič dote dal.*

*Žena ni imela svoja dnarja,
za vse prosit morala je gospodarja,
Lahko je le garala
in pri mogočnem gospodarju spala.*

*Otrok bilo je osem, al deset,
kupval so jih skoraj vsak let.
Tako na dom je ženo prikoval,
on pa si je tuđ druge ogledval.*

*Zdaj že dolgo je drugače.
Žene nosijo kar dolge hlače.
Same zbirajo si fante,
za svoj denar kupujejo si gvante.*

*Le po par otrok imajo,
ker se po novem ahtat znajo.
Ni važno, al je pob al punca,
saj jih tudi gospodar pogunca.*

*Veliko je žena že dosegla,
v težki voz je tud moža vpregla.
Vendar enakopravnosti še ni,
saj več kot polovica dela žena še stori.*

*Žena že tega je vesela,
da mož škandala ji ne dela.
Da ne pije, ne kvarta
in da se z drugimi ne landra.*

*Pošteno pa naj obnaša se tud žena,
če ne, prav »žihar« bo tepena.
Očuva naj si čast in spoštovanje,
pridnost in materinsko znanje.*

*Naj velja enakost za ženo in moža,
potem srečna bosta res oba.
Srečo bodo tudi otroci njih čutili
in svoje starše vseskoz ljubili.⁹*

Tončka Reven (< Lazar), (Izgorje, 1927)¹⁰ se danes rada posveča rožam in ročnemu delu.¹¹ V otroštvu je morala pasti ovce, zato je za šolanje zmanjkalo časa. Kot odrasla je na domači kmetiji opravljala vsa ženska in moška dela. Leta 1953 je zbolela za tuberkulozo, po besedah zdravnikov jo je premagala z veliko voljo do življenja. Prvič se je zaposlila z 29 leti, na Bledu. Ljubezen jo je privedla nazaj v Žiri, rodila je dve hčerki, z možem sta sezidala hišo. Po predčasni upokojitvi v Alpini¹² je postala rejnica; v petnajstih letih je skrbela za devet otrok.¹³ Najmlajši je bil star štiri mesece, ko ga je prejela v varstvo, štiri leta je bil pri njej. Težko se

9 S pesmijo je Ančka Loštrk nastopila 8. 3. 1984.

10 Reven (Lazar) Tončka, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 9–15.

11 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

12 Stari in mladi / Rekli so stari ljudje: / Vse mlado v tovarno gre. / Kdo bo njive oral, / Kdo nam bo kruha dal. / Vstanem pred šesto, / V tovarno hitim, / Tam dinar zaslužim, / Nov dom si gradim. // Naš dom je v cvetju, / Ne manjka nam kruha / Ne drugih dobrot. / Smo družina vesela, / Sad našega dela.

13 Likar, Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, str. 64.

je poslavljala od njih: »Tule imam pa jaz otroke napisane. Ki sem jih varovala, po imenih. Napovedali so se enkrat, da bodo vsi prišli sem. V veliki rdeči mapi ima *Zbirko zgodb in pesmi*: »No tole, sem skup spravlja, da bodo imeli ...« Kadar so bili nemirni, jim je povedala pesem. Opazila je, da so tedaj postali »bolj pridni.«¹⁴

Piše lepe in tople verze; tudi takšne, ki nasmejejo občinstvo.¹⁵ Verzi so se ji začeli porajati v bolnišnici in ji pomagajo živeti: »Kakšna težava pride ... In je šlo nekaj na papir.«

Pri našem kozolcu

*Pri našem kozolcu
pa lipa stoji,
vsa je zelena,
po cvetju diši.*

*V veliki nje krošnji
čebele brenče.
Iz čašic cvetočih
se z medom poje.*

*Ko sonce posije,
pri njej je lepo,
če utegneš pa pridi
počivati pod njo.*

*Pri našem kozolcu
pa ni več tako,
lipovo senco
zavzeli so vso.*

*So bloke zgradili,
bencin tam smrdi,
roji čebelic
nič več ne brenče.*

*Avtomobili brnijo,
prelepi naš kraj,
zdaj je med bloki
izgubljeni raj.¹⁶*

14 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

15 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

16 Pesem *Pri našem kozolcu* je bila uglasbena za mešani zbor.

Tončka Reven pogosto piše po naročilu: poročne,¹⁷ jubilejne, kot so ob »srečanju bratrancev in sestričen«, in druge: »izseljenska«, »gasilska«, celo pesem za invalide. Leta 1978 je napisala pesem »sotrpinko ob odhodu iz bolnišnice na Jesenicah v Klinični center v Ljubljani.« S hvaležnostjo opisuje bolniške sestre. Leta 1998 jo je prevzelo potovanje v Orebič, kjer je preživela lep teden. Piše o marsičem, tudi o vojni: »Ja, hudo je bilo. Pa sem si rekla: kaj bom to premišljevala, raje pesem napišem.«¹⁸

Janez Dolenc je objavil njeno pripoved o kmečkem delu v Izgorjah, v času od 1. do 2. svetovne vojne (1918–1941).¹⁹ V njenih še neobjavljenih spominih iz otroštva in slovstvene folklore je očitna želja po ustvarjanju.

Ivanka Erznožnik (Žirovski Vrh, 1937) tudi po poroki ni zapustila Žirovskega Vrha. »*Živeti na svoji zemlji mi je bilo zapisano v zibelko.*« Vse življenje je predana zemlji, rada nabira borovnice, gobe in zdravilna zelišča. Udejstvuje se v Društvu kmečkih žena in jim ustreže s kakšno pesmico, prav tako klekljari-cam pri društvu Cvetke. Pesnjenje ji »daje notranji mir in bogati smisel življenja. Prav zapisana misel postane nesmrtna.« Največ je prigodnih voščilnic njenim najbližjim za praznične priložnosti, kmečkemu stanu, Žirem in čipkam.

Čipka

*Ko zazrem se v čipko drobno
in prostor, ki ga nam krasi,
se spomin odmakne v čase,
na leščerbo, ki komaj kaj plamti.*

*Mame, tete in otroci,
vse okrog punkljev posede,
od snega bele so poljane
in čipki vsi se posvete.*

*Celo zimo in še kaj
smo klekljali otroci,
a ko prišel je novi maj,
smo zopet bili bosí.*

*Vsa lepota čipke je zvođenela,
ko skoraj noč in dan ob punklju presedeli
in nam kupec je ponudil
skoraj nič, le novo delo.²⁰*

17 »Lahko bi bila za vsako nevesto, samo ime bi spremenili.«

18 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

19 Dolenc, Kmečko delo in šege skozi leto med obema vojnama v Izgorju, str. 239–252.

20 Pesmi mi je zaupala v branje že pred leti in v času, ko je v samozaložbi pripravljala lastno zbirko *Pesmi žuljenja*, Žiri 2013.

Med najlepšimi pesmimi so *Kadar žita govorijo*: pšenica, ajda, oves, proso, lan, koruza, ječmen.

Pšenica

*Se na širnem polju zibljem,
v vetru lahnem ljubim se,
vsak v goste me prinese,
mi pšenica je ime.*

Ajda

*Jaz da res sem vsa robata,
v cvetju hranim sladki med,
žgance moje vsak okuša,
že v mladosti ali ded.*

Oves

*V latju droben sam zorim
in kmetič spravi me v snop,
v skupnosti mi raste moč,
da poženem konja v galop.*

Proso

*V raplju zrne sem drobiž,
v tem me vsak prekaša,
v skledi polni mlečna jed,
je lahko le prosena kaša.*

Lan

*Jaz vsakega oblečem,
odklanja me samo nudist,
ko pa pride mrzla zima,
mu pokrijem figov list.*

Koruza

*Vsa postavna kvišku rastem,
da na ugledu pridobim,
ko me slečejo devico,
na storžu polnem pozlatim.*

Ječmen

*Moje klasje obdaja resa,
pa požvižgam se na to,
vsak, ki pije iz mene pivo,
hvalnica mi gre v nebo.*

Kmet

*Kaj bi vsak le sebe cenil,
jaz pohvalim prav vse,
v moji kašči ste sosedje,
v sožitju nam najboljše gre.*

V splošno kmečko zavest so posejana zlata zrna – njene izvirne misli. Snov njenih socialnih pesmi priča, kako razgledana je, saj se kritično odziva na zgodovino in sodobne družbene razmere, npr. na kmetijsko politiko; niti Bruselj in Kitajska ji ne uideata.

Marija Gantar (< *Potočnik*), (Dobračeva, 1939) zatrjuje, da njene pesmi niso osebno izpovedne, vendar v njeni zbirki *Moje pesmi niso sanje* (Žiri, 2011) nekaj takšnih je. Res pa je, da ji je bližja objektivna motivika, kakor ga zaznamujejo razdelki *Domače okolje in rod, Ljudje in družba, Kronike, Jubileji in srečanja, Rada potujem*.

Seveda so vanje vtokane družinske in rodovne vezi, toda prav toliko, ali še več, je vrednih krajevnega spomina in bodo z leti dobile vrednost krajevnega zgodovine. O nespornem Marijinem pripovednem daru pričata pesmi *Jajca* in *Usodne besede*. Prva je hudomušna zbadljivka na ljubezensko romanco, druga je baladna kronika. Razen ritma in rime njene pesmi drugih okraskov ne poznajo. Verjetno to izhaja iz njene vneme za petje. Ni metaforike, ni zapletenih simbolov ali refleksije. Zna pa iz konkretnega dogodka stkati epsko sliko v miniataturi ali na večjem platnu. Danes, ko je na eni strani veliko, kar preveč, razčustvovanosti in na drugi zapeljive besedne telovadbe, so take pesmi pravo zdravilo. *Pesmi za druge* so davek, ki ga plačuje za svoj verzifikatorski dar; nobeden ga ne plačuje rad. Z rubrikama *Namesto klekeljnov predevam besede* in *Še mal pa žerovsk* se oddolži več kot stoletni žirovski tradiciji in njenemu govoru.

Marija Markelj (Farji Potok, Selška dolina, 1940)²¹ zdaj živi na Hlavčih njivah. Dveletna je morala leta 1942 z družino v izgnanstvo v Nemčijo. Po 27 mesecih so se vrnil in našli od doma, hleva, mlina in kozolca le počrnele, ožgane zidove. Že leta 1946 jim je umrla mama. Kljub vpisu na gimnazijo je morala šolo obesiti na klin. Zelo rada je brala in pisala spomine ter sošolcem pripovedovala pravljičice, ki si jih je sama izmislila.

Leta 1964 sta z možem kupila kmetijo na Hlavčih njivah. Po prezgodnji moževi smrti se je tolažila s petjem (glasbena skupina *Poljanski veter*, zbor *Korenine*) in pisanjem. Bila je članica Likus (LKDS) Maribor. Piše pesmi in prozo, večinoma po resničnih dogodkih, zlasti po spominskih pripovedih njenega očeta, ki je zelo rad bral. Njene pesmi (npr. *Babje čenče*, *Grabljice*, *Ivkine kite*,²² *Semanji dan*) so

21 Marija Markelj, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 118–129.

22 Edini spomin na hčer, ki je umrla v izgnanstvu.

večinoma iz dialogov in v pogovornem jeziku, delno tudi narečju, kar spominja na folklorno epiko. T. i. *Pripovedka izpod Blegoša* opisuje dekle, ki je paslo voliče in jih je v nevihti požrla voda, je najbrž folklorne narave. V pesmih tudi obuja spomine na grozo v nemškem taborišču, kjer so jo puščali samo, saj so morali na delo; lepo pa je bilo, kadar so peli (*Spomini iz taborišča Felnbach*). Zna biti tudi navihana; to se vidi iz pesmi, kako so včasih starejši odločali o zvezi dveh kot dobri kupčiji, danes pa spogledovanje poteka čisto drugače (*Ženitovanje*).

Breda Karner (< *Stanonik*), (Dobračeva, Žiri, 1940) je ob 70-letnici (Žiri, 2010) v dar dobila knjigo *Doživetja in spomini tovarniške delavke*. Tudi njeno otroštvo in življenje je zaznamovala vojna, saj je komaj 5-letna z mlajšim bratcem Cirilom izgubila mamo.

Njeni spomini imajo tudi zgodovinsko in etnološko vrednost, zato je prav, da se ohranijo. Kako dragoceno bo za vnuke njenih vnukov, ko bodo brali, kakšna sta bila življenje in razmišljanje v 2. polovici 20. stoletja. V prvem delu opisuje otroštvo: požar, v katerem sta bila z bratom v smrtni nevarnosti, iz goreče hiše so ju rešili sosedje; izgubo mame ter privajanje na novo, ko se je oče drugič poročil, in večanje družine. Drugi razdelek je posvečen njeni lastni družini, tretji tovarni Alpina, četrti razkriva njeno strast: borovnice. Veselje do pisanja prenaša tudi v dolga pisma sorodnicam, znankam in bivšim sošolkam. Za svečane priložnosti rada napiše kaj v verzih.

Anica Ažbe (< *Dolenc*), (Četena Ravan, 1941) lepo pojasnjuje ustvarjalne nagibe: »Te pesmi so nastajale ob raznih prilikah in praznovanjih bližnjih sorodnikov in sosedov, da sem z njimi malo popestrila praznovanje. So preprosti verzi kmetice in se nikoli nisem imela za pesnico. Z veseljem pa sem napisala kakšen verz.«²³

Med prvimi (november 1963) so nastali *Bratu Tončku v spomin* (padel je na ruski fronti). Poleg zunanjih spodbud jo je tudi hrepenenje po rodnem kraju gnalo k ustvarjanju, npr. v pesmi *Ko se zazrem v daljavo*. Nastala je že julija 1968, verjetno potem, ko se je poročila v Gorenjo vas.²⁴

23 Pismo, Gorenja vas, 25. 3. 2011.

24 Da to drži, je mogoče sklepati tudi iz pesmi Vovšarjevi mami, za katero je poudarjeno, da je iz Žirovskega Vrha še mlada odšla v Gorenjo vas: »90 let je kar dolga doba, / ki pa prav hitro, hitro mine / a v srcu zapusti spomine, / vesele, srečne in pa bolečine. // Žirovski vrh, svoj rojstni kraj, / ste kmalu zapustila, / se k Vovšarju v Gorenjo vas / še mlada poročila. // Bili takrat so trdi časi, / zaslužka skoraj ni bilo, / a pridne roke mame Julke / obdelovale so zemljo. // Kmečko delo ste cenila, / kmetijo z možem pridno obnovila, / otroke v veri in poštenju / skrbno vzgojila. // Prišle so tudi preizkušnje, / ko usoda vzela je najdražje, / v molitvi, veri v Boga, / so bile tudi težke ure lažje. // Pa mama tudi zdaj ne miruje, / prelepe čipke izdeluje, / saj lepo vaše delo / marsikoga razveseljuje« (Voščilo Vovšarjevi mami), 14. 2. [19]98).

*Ko se zazrem v daljavo,
vidim košček domačega neba,
vidim vrhove dragih mi gora.*

*Se ponosno dviga Mladi vrh
tja pod nebo,
a Stari vrh z lepoto svojo
objame me mehko.*

*Na Gori si svoj dom izbrala
naša ljuba je Gospa,
da prošnje naših ubogih src
pošilja do neba.*

*A v ozadju se nad vsemi
dviga kot stražar,
mogočni Blegoš s svojo kapo,
kot bil nad vsemi bi vladar.*

*Zato premnogokrat pogled
mi splava tja v daljave,
kako vas ljubim gore ve,
kako ste meni drage.*

V pesmih sestram in bratom ob okroglih obletnicah ponavadi oriše pokrajino ali letni čas, značilno krajevno veduto: »*Bila pomlad je, češnje so cvetele, / in travnik bil je en sam cvet, / ko v vasici mali gor pod Starim vrhom / prijokala si na beli svet* (Marici za 70. rojstni dan, 25. 4. 1998); *Si rodila v skromni se vasici, / na sončni strani Starga vrha, / kjer svet Brikcij nad vasjo stanuje, / vaščane vsega hudega varuje*« (Marici za 80 let).

V pesmi bratu povzame njegovo življenjsko zgodbo:

Gor pod domačim Starim vrhom / mlada leta si užil, / igra, delo in učenje, / si včasih tud' pastirček bil. // Res česarkoli si se lotil, / vse Ti je dobro šlo od rok, / da umetniško imaš žilco v sebi, / si že pokazal kot otrok. // Za vsako delo rad prijel, / košare in peharje pletel, / lepo si risal, vezal knjige, / še kolovrat si vrtel. // Denarja za šole ni bilo, / pa ljudem si lepšal hiše, / za malarja si se izučil, / obnavljal kipe, znamenja, križe. // V KUD Anton Ažbe iz Javorij / si redno, pridno sodeloval, / ponavadi režiser / Te za glavnega igralca zbral. // A najljubši Ti konjiček / gotovo glasba je bila, / ves prosti čas si njej posvetil / v cerkvi, družbi in doma. (Jožetu za 60 let).

Čez deset let pozneje jo dopolni z žalostnimi spomini na 2. svetovno vojno in vedrimi utrinki iz njunega otroštva:

V vasici mali pod Starim vrhom, / bil je tvoj otroški svet, / tu igral se in užival,
/ v sreči svojih mladih let. // Prekmalu pa prišla je vojna, / ki le žalost je trosila, /
saj nam vzela je dva brata, / nikdar družina ne bo ju pozabila. // Spet sonce lepše
zasijalo, / ko vojna vihra je minila, / čeprav marsikatera rana / se ni še dolgo zace-
lila. // Jaz spomnim se povojnih let, / ko na pašo sem s teboj hodila, v Plazu in na
Grebļjici / se po pašniku lovila. // Le to mi ni bilo všeč, / ko si na paši knjigo bral,
ko zatopljen v napeto zgodbo, / nisi se z menoj igral. // In ob potočku gor za hišo,
/ to prostor bil je zanimiv, / tam so nastale hiške, mlinčki, / ki si strokovno jih
gradil. // [...] Pa kmalu si odšel v Poljane, / kjer šolo si nadaljeval, / da bilo je malo
bliže, / si pri znancih stanoval. [...] Kulturi v domačem kraju, / si zapustil svoj
pečat, / saj toliko iger in nastopov / ni bilo še od takrat (Jožetu za 70 let).

Prav tako je upesnjen življenjepis iz šestnajstih štirivrstičnih kitic, posvečen
drugemu bratu. Takole pravi: Pa malo se nazaj ozrimo, / je sedemdeset minilo let,
ko pod prijaznim Starim vrhom / prijokal si na beli svet. // Domača hiša, sestri,
bratje / bili so Tvoj otroški svet, / v vasici mali nad gorami / si užil lepoto mladih
let. // V šolo v Javorje zahajal, / številke, črke pisal, bral, / da v Tebi so talenti skriti
/ vsakdo hitro je spoznal. // So starši v šole Te poslali, / najprej v Gorenjo vas na
Trate, / ker je bilo denarja malo, / je teta poskrbela zate. // Nato odšel si k drugi
teti / na Šutno, kjer si stanoval, / do Gimnazije v Kranju / si se vsak dan na pot
podal. // Naenkrat kakor hud vihar / je vojna pridirjvala, / kako strahoten je bil njen
ples, / vse je razdejala. // Tud' Tebi prizanesel ni / vrtinec ta strahotni, / iz Celovca
v Dachau te poslal / je človek ta zlohotni (Bratu Janezu za 70 let, 31. 9. 1996).

Čez deset let nastane popolnoma nova pesem iz trinajstih štirivrstičnic, med
njimi so nekatere tudi širše aktualne.

Naj te sv. Janez, tvoj patron, / vsega hudega ohrani, / naj vodi te prek vseh
čeri, / še mnogo let zdravega ohrani. // Saj ve, kako neutrudno delaš, / od Škofje
Loke pa do Bovca, / povedke razne zapisuješ. // In mnogo drugih še stvari, / si otel
pozabe, / zdaj v knjigah je zapisano, / za vse prihodnje čase. // Gotovo ti hvaležen
je, / tudi profesor Gregor Krek, / ker bo njegov spomin živel, / še v prihodnji vek.
// Ponosno izpred Tavčarja, / na Poljansko zre dolino, / bil je velik mož – slavist, /
ki je srčno ljubil svojo domovino. // Si tudi skrbno vse opisal, / življenje, delo
slavnih mož, / ki so izšli iz domače fare, / domovine naše so ponos (Bratu Janezu
za okrogli jubilej, Tolmin, 2. 9. 2006).

Pesmi so nastajale za obletnico poroke: *»Se želja ta / je kmalu izpolnila, / ko
pred oltarjem sv. Janeza Krstnika / sta zvestobo večno obljubila«* (Mici in Francu
za 70 let) in po naročilu za visoke obletnice znancev v bližnji okolici (Voščilo
Vovšarjevi mami, 14. 2. [19]98). Stalnica takih pesmi so kraj, čas, spoštovanje
kmečkega dela in vera v Boga.

Ne zgolj iz vljudnosti ali naklonjenosti, tudi iz srčne bolečine so nastajale
pesmi za skrivnostno, v resnici tragično izginulimi po 2. svetovni vojni. Že naslov
Bolečina na to témo dokazuje, da je pesem privrela na dan iz grenkih čustev, ki
dolga desetletja niso smela na dan.

Cilka Štucin (< *Pečenik*), (Žirovski Vrh, 1941) je v 2. svetovni vojni izgubila očeta, kar je sicer zaznamovalo njeno otroštvo, ni pa vplivalo na njeno mladost, saj je vse težave niso potrle, kar je treba pripisati izjemno kremenitemu značaju. Za pisanje se je odločila, da bi to brali otroci in tudi sama ne bi pozabila. Kot mati sedmih otrok je (2007) v samozaložbi izdala *Življenjsko zgodbo kmetice iz Žirovskega Vrha*: »Ko sem sama na njivi plela, žela, se je marsikaj porodilo v glavi. [...] Za pisavo sem se odločila pred kakimi desetimi leti, da bodo otroci vedeli, kaj je bilo. Zase, za otroke. V zvezek sem pisala, zvezek pa v lajdlc spravljala.« Najprej je nameravala zapisano izročiti le hčerki, sinovom in vnukom. Potem se ji tiskanje ni zdelo tako drago in se je odločila za knjigo v nakladi 350 izvodov.²⁵ Njeno pisanje ni literarizirano, temveč poskus družinske²⁶ in vaške kronike. Naslovi tém v knjigi pritegnejo: *Nesreče, Huda zima, Uran, Gobe, Romanja, Poroka, Motorna žaga, Borovnice, Vaški posebneži ...*²⁷

Zadovoljna je, da ima čisto pravo knjigo: »*Za računalnik ne veš, ali bo to, kar je zapisano, obstalo. Knjiga pa je dolgotrajen dokument.*«²⁸ Nekaj knjig je imela naprodaj pri Krvinetu, pri Lipanu na Hotavljah in pri Sedmic v Gorenji vasi, odziv je bil zelo dober. »Pravijo, da je 'fejst', da je čisto preprosto napisano, tako razumljivo. Vsak teden me kakšen pokliče, pa pride iskat.«²⁹

Domačija Cilke Štucin je v bližini rudnika urana v Žirovskem Vrh, zato njenemu peresu ni ušel. Nastala je knjižica z naslovom *Rekli so, tu kopal se bo uran* (Žirovski Vrh, 2011), v kateri je predstavila svoj pogled na rudarjenje in dogajanje v Žirovskem Vrh.

»*Rekli so: tu kopal se bo uran.*
Država je denar dajala,
Da se tu je ruda kopala.
Mi pa nič hudega sluteč,
Čistega zraka in miru ni bilo več...«

Cilka Štucin želi ženskam pokazati, kaj vse se dá – kljub obilici dela . »*Če si zainteresiran!*« za delo v javnosti, za druge. Če ne prej, pa takrat, ko otroci odrastejo. »*Ni ženska samo za šporget!*« Avtorica se je javno oglasila ob več priložnostih. Pisala je za Kmečki glas, o težavah v kmetijstvu ..., ustanovitvi turističnega

25 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

26 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53: »Listajoč po knjigi sem na 28. strani uzrla naslov Ljubezen. S Podlešanovim Cenetom sva se spoznala na kresno nedeljo leta 1956. ... smo imeli bal, Prekov Karel je igral na harmoniko in plesalo je staro in mlado ... Čeprav je bila Cilka bajtarska, z majhne kmetije, je imela v bali veliko – tudi šivalno mašino, divan, bicikel, otroško posteljico in – hčerko.«

27 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

28 To je prav tako gostja v krajevni knjižnici v Žireh, / Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, 17. 2. 2011.

29 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

društva v Žirovskem Vrhu. »Vsako leto kakšen članek napišem.«³⁰ Počasi se je začela govoriti o asfaltu, kar so bile za Žirovski Vrh pobožne, a dolgoletne želje. Na občnem zboru krajanov v Osnovni šoli Ivana Tavčarja v Gorenji vasi (1980) je predlagala, da bi se tudi v Žirovski Vrh napeljal telefon; prav za Miklavža leta 1986 je prvič zazvonil.³¹

Marija Krajnik (< *Debelak*), (Sovodenj, 1942) zdaj živi v Retečah. Pisati je začela šele po 50. letu, ko se je predčasno upokojila. Sodelovala je na literarnih delavnicah Javnega sklada za kulturne dejavnosti v Ljubljani (Vlado Žabot) in Kranju (Neža Maurer, Miha Mohor). Redno sodeluje pri *Sejalcu* in pokrajinski literarni reviji JSKD v Škofji Loki, kjer izhaja enkrat letno.³² Objavlja v lokalnem časopisu *Vigred*. Od leta 1997 vsako leto za praznik kulture v reteškem kulturnem domu prireja literarne večere in zanje piše besedila.

Leta 2006 je sodelovala v dvojezični knjigi slovenskih in avstrijskih pesnikov *Mostovi med Dravo in Savo*, ki je izšla pri založbi Wieser Verlag. Samostojno pesniško zbirko *Gube na njenem obrazu* je izdala 1999, leta 2006 pa pri kulturnem društvu Reteče *Korenine belih brez* s prozo, pesmimi in fotografijami, vanjo je vpletla zgodbo svojega rodu. Njena pripoved *Paolo Santonino – Pot čez Loko* je bila na natečaju Društva slovenskih pisateljev v *Sodobnosti* uvrščena med šest najboljših in objavljena v reviji št. 6/2007.

Dušica Nuška Herman (Vipava, 1946) je zavezana novinarstvu, prevajalstvu in publicistiki. Med drugim je bila do leta 1993 voditeljica na Radiu Žiri. Verjetno sta to znanstvo in njen članek v Žirovskem občasniku, z naslovom Kamena doba atomskega veka, povezan z Rudnikom urana Žirovski vrh, vzrok, da se pojavlja v družbi poljanskih avtoric. Najintimnejši del njenega besednega ustvarjanja namreč pripada pesmim.

Tončka Stanonik (Nova vas, Žiri, 1949) je po končanem študiju slavistike ostala v Ljubljani. O njenem literarnem in uredniškem delu se dá poučiti iz leksikoloških gesel.³³ Okrog sto večinoma krajših bibliografskih enot³⁴ in nebotičnik iz lektoriranih člankov pričajo, da je življenjsko zavezana besedi. Na Poljansko dolino jo najbolj navezuje klekljarska motivika. *Podobe iz čipkaste preje* so njena lastna zgodba. V novejšem pisanju se klasična »žirovska« snov umika urbani kulturi, še zmeraj avtobiografsko pisanje pa je začinjeno z zabavno ironijo.

30 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

31 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

32 Marija Krajnik, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 235–240.

33 *Osebnosti*, Veliki slovenski biografski leksikon, Ljubljana 2008.

34 Prim. *Osebnosti*, Veliki slovenski biografski leksikon, 1065.

Minka Marija Likar (1950) (Hotavlje) je leta 2005 opozorila nase s knjižico anekdot in šal iz loškega pogorja; izšle so tudi v ponatisu.³⁵ V drugi knjigi s skrivnostnim naslovom *Sopotnik v svojem avtu* (2008) se predstavlja z zbirko kratke proze, večinoma iz vaškega življenja, ki ga tudi najbolje pozna. V svojih zgodbah praviloma spremlja osebe v zagati ali škarjah – v mejnih situacijah – v katerih se znajdejo iz najrazličnejših vzrokov: zaradi bioloških in mentalnih procesov v fazi odraščanja, ko na vrata trka ljubezen, pripadnosti različnim družbenim skupinam (vas : mesto) ali socialnega položaja. V primerjavi s prvo knjigo je v tej opazen velik oblikovalski napredek.

Vaški svet, ki na prvi pogled ni nič posebnega, se v njenem pisanju pokaže nič manj dramatičen in poln pretresov, vse do tragičnosti, kakor je v urbanem okolju. Pripoved ji teče gladko, v lepem jeziku, z opisi številnih koticov in drobnih estetskih dejstev, ki jih tisti, ki z naravo ni ves čas povezan, ne more zaznati. Toda moč njenega pisanja je v kompoziciji. Zgodbo konča s presenetljivo ugotovitvijo ali nenadnim preobratom, ki prej povedano osvetli v novi luči.

Etnologija ji bo hvaležna za poimenovanja delovnih orodij in opise kmečkih del, ki jih mladi rod ne pozna več. Leta 2011 je izšla njena tretja knjiga *Mladost na preizkušnji*, s katero je dokazala, da je sposobna napisati tudi daljša besedila.

Milena Miklavčič (< Čadež), (Stara vas, Žiri, 1952)³⁶ je zelo dinamična in odklanja enoličnost. Piše spletni dnevnik/blog, od leta 1995 objavlja v knjigah in na spletu, pravljičice za otroke na *Radiu Sora* in *Radiu Slovenija*, v otroški oddaji Pravljičice za lahko noč. V besedilih za odrasle je v središču seks. Bralci Gorenjskega glasa jo poznajo po poustvarjanju resničnih zgodb (rubrika *Usode*).

Vsekakor sodi med »glasne« ustvarjalke, o čemer priča tudi njen avtorski življenjepis. Ali je res zgolj naključje, da ga je nasloвила *Moje življenje*, Zofka Kveder pa roman *Njeno življenje* (1914). Obe družici veliko naturalizma. Ne le v živo, tudi pri pisanju ji jezik teče kot namazan. V besedilih se lahko prelevi tudi v moškega pripovedovalca. Njena literatura je čista fikcija, kar je današnji ideal teorije literature. Toda kaj je sporočilo zgodb?

Milka Bokal (< Stanonik), (Dobračeva, Žiri, 1952) je kot leksikografka ves čas v stiku z besedo. V naravi pa si odpočije.³⁷ Kot deklica je zelo rada brala: »*Hodila sem v žirovsko knjižnico. Knjižničarka je bila prijazna, dovolila nam je, da smo brskali po policah. Knjižnica je bila odprta zvečer in vem, da se mi je zelo lepo zdelo iti domov ob mraku, da sem si potihoma pela kakšno pesem in opazovala, kako se mrači.*«³⁸ Pozneje jo je privlačila planinska literatura.

35 Minka Likar, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 143–150.

36 Milena Miklavčič, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 86–118.

37 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

38 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

Pisala je v dopisovalski kotichek Cicibana in pisateljica Ela Peroci je z dopisnico pohvalila njen sestavek. »*Verzi mi ne gredo pogosto iz peresa. Zanje mora biti doživetje res močno. Kar pa jih privre na dan, jih imam rada, mi veliko pomenijo.*« Krajše spise o naravi je začela pisati, ko so otroci odrasli in sta se z možem začela udeleževati izletov polhograjskega planinskega društva. Germanist in planinec dr. Stanko Klinar je odločilno vplival, da so opisi doživetij v naravi »postali izpovedi o drobnih dogodkih v njej, takih, ki jih mogoče vsak niti ne opazi. *Planinski vestnik* jih zmeraj rad objavi.«³⁹ V tematski bibliografiji (1983–2012) z naslovom *Milkini ljubi kraji, ljudje in materni jezik, ujeti v njene besede ...*, Ljubljana - Žiri 2012, je vpisanih 440 njenih objav in javnih nastopov.

Jožica Kacin (< *Karner*), (Kranj, 1961) je za Abrahama dobila drobno pesniško zbirko, z naslovom *Rožica*. Da je vsestransko nadarjena za pisanje, se je pokazalo že v osnovni šoli v Žireh, ko je dolga leta pisala dnevnik.⁴⁰ V življenjepisu ugotavlja: »*Skoraj ne mine dan, da ne bi kaj napisala. Seveda večinoma to niso spisi ali verzi za dušo, včasih pa tudi.*«

Če le more, skuša ustreči, kadar si kdo zaželi pesem za koga od bližnjih. Toda tudi take pesmi niso konvencionalne (*Atu, Rože govorijo, Slika nima besedi*), temveč vsebujejo njeno osebno refleksivno noto. Tudi vanje skuša vnašati optimizem in vero v življenje. V nasprotju z drugimi *Žirovca* ne karakterizira tradicionalno: s čevlji in čipkami, temveč z veliko drugimi dejavnostmi. Njena poetika sloni na vizualnosti in dinamičnosti.

*Bom sliko narisal,
bom pesem napisal,
politiko vodil,
v planine bom hodil,
bom tekmoval
za dobro ime,
vse svoje moči bom razdal.
Se vprašaj, kdo sem:
»Žirovec stoji za vsem tem!«*

39 Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, str. 53.

40 Debeljak, Kacin, Mlinar, Uršič, *Odsev generacije*, str. 50–70.

Slika nima besedi

*Slika nima besedi,
vendar mnogo govori,
o ljubezni, o mladosti,
polni upanja, radosti.
A življenje ni le sreča,
to življenje trd je boj,
mного skupaj sva užila,
v dolino solz se včasih potopila.*

*A ljubezen vedno zmaga,
trdna volja ji pomaga.*

*Slika nima besedi,
a še danes govori.*

*Veliko let je od takrat minilo,
vendar srce ni se spremenilo.*

Rože govorijo

*Usta mnogokrat molčijo,
ker ne vejo, kaj bi rekle,
rože nemo govorijo,
čustva v srcu nam budijo.*

*Trava v vetru valovi,
roža roži se smeji,
kakor njeno valovanje,
pestro naše je življenje.*

*Vrtnice simbol ljubezni
in trpljenja so dokaz,
zgoraj cvet in spodaj trn
kot usoda,
ki preliva se skozi čas.*

*Nagelj je bahava roža,
velik, pisan in močan,
mi pa majhni in ponižni
zremo tja v beli dan.*

*Ni pomembno, da si velik,
to merilo uspeha ni,
moraš biti pa ponosen,
na to, kar imaš,
na to, kar si.*

*Jasa sončna sredi gozda,
to je bil naš ljubi dom,
zemlja nam je sok dajala,
sončna nas toplota grela
in trepljala,
vendar morale smo se boriti,
da zdaj moremo tu biti,
v radosti smo vzcvetele,
a kot mine vse,
bomo tudi me zvenele.*

*Rože to so govorile,
veliko so besed izpustile...*

Leta 2011 je bila sourednica odmevnega zbornika o njihovem razredu *Odsev generacije*.

Breda Dolenc (< Kavčič), (Ljubljana, 1962) se je iz Šentjošta primožila v Žiri, kjer je učiteljica. Njena prva pesniška zbirka *Usiham pod teboj in spet rastem* (Žiri, 2004) vsebuje nekaj osebno izpovednih pesmi, toda njeno težišče je na ljubezenskih, v katerih je cel diapazon ljubezenskega valovanja lirskega subjekta: od hrepenenja po ljubljene do združitve z njim, vmes in potem pa strah zaradi odtujenosti ter upanje na vnovično zbliž(ev)anje.

Agata Trojar (Škofja Loka, 1965)⁴¹ je ena redkih iz njene generacije, ki še piše o naravi, o konkretnem lokalnem okolju, tj. Sori, moderno: »*Tudi v miže bi znala / čez naključni labirint / pograbljenega peska pred našo hišo. // Tam izginja koncertni odmev Sore, / njen ponoreli ples med skalnatimi škrigami, igranje milijontega trilčka večne etude na produ. // Šla bi za vonjem aster in prvih hrušk / po škripajočih stopnicah, / v sanjav šepet njenih pravljic / in voščila dober dan.*« Najraje ustvarja »v deževnih jutrih«.⁴²

V *Sejalcu* objavlja od njegovega začetka. Izdala je tri samostojne pesniške zbirke: *Jagode* (1985), *Jagode 2* (1991), *Vonj nasmeha* (1997). Okrog 20 let je

41 Agata Trojar, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 258–260.

42 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

vodila Literarno skupino Kulturnega društva Sava Kranj, sodelovala je v dvojezičnem projektu Slovenije in Avstrije *Mostovi med Dravo in Savo – Brücken zwischen Drau und Save*.

Nina Kokelj (Kranj, 1972) iz Škofje Loke, »po izobrazbi diplomirana politologinja, po poklicu pa – to eno, edino in z žarom – pisateljica,« je zapisala v življenjepisu za »leposlovni zbornik« *Trenutki*. V njem je nameravala ponatisniti odlomek iz romana *Sviloprejka* (2002). Z njim in drugim pisanjem (*Milovanje*, 1998, *Sibidusovo kukalo*, 2005) se umešča v tisti rod slovenskih romanopiscev, ki jih »odlikuje t. i. spiritualni realizem, skrajno pretanjeno psihološko vživljanje v človekov duhovni svet«. Ustvarja tudi za otroke (*Španska princeska*, *Deček na belem oblaku*; *Metuljček in metuljčica*, *Zajec zdravnik*), posveča se publicistiki in sodeluje z amaterskimi gledališči.⁴³ Zadnji čas je vedno bolj dejavna v Društvu slovenskih pisateljev.

Ni dvoma, da je zares »glasna ustvarjalka«, kakor se je podpisala v najinem dopisovanju.

Mirjam Rejc (1975) že od otroštva živi v Zavrnatcu. Z dvanajstimi leti je začela pisati dnevnik in ga ga pisala do dvaindvajsetega leta. Zelo rada je pisala – spis v šoli je bil zanjo prava nagrada – ne pa brala. Mož pa ima zelo rad knjige in otroci ga v tem posnemajo. To jo je spodbudilo k pisanju živalskih pravljic in drugih zgodbic za otroke.⁴⁴ *Lačen zajček Debelušček*, ki ga je pripravila za objavo, je prav navihana zgodbica.

Tanja Šturm (1979) iz Škofje Loke je na poslovni šoli diplomirala iz managementa. Ali je uresničila tudi načrte po študiju novinarstva, psihologije in komunikologije? Na Radiu Sora je pripravljala oddajo *Jezik in govorica telesa*. Ob pravi proslulega literarnega zbornika je bilo za njo že okrog 500 pesmi, sprva otroške in igrive, nato bolj resne: »V vsem svojem obdobju, ko sem pisala pesmi, moram povedati, da jih je največ nastalo v poznih večernih urah pa tudi ponoči. Vedno, kadar dobim navdih, moram vzeti svinčnik in svojo idejo in trenutne občutke preliti na papir, drugače misli izginejo in pesmi ni.«⁴⁵

Lucija Kavčič (1981) iz Žirovskega Vrha je po diplomi na Fakulteti za organizacijske vede v Kranju (2009) odprla samostojno dejavnost za umetniško ustvarjanje in poslovno svetovanje. V okviru Turističnega društva Žirovski Vrh že vrsto let pripravlja množično obiskano prireditev *Praznik žetve*, pri tem ji je v veliko oporo mama Tončka Oblak. Leta 2007 je izšla Lucijina domoznanska knjiga *Plečnte u mauhnte, šulnte u župnte*, s folklornimi in drugimi pripovedmi iz Žirovskega Vrha.

43 *Osebnosti*, Veliki slovenski biografski leksikon, str. 496.

44 Mirjam Rejc, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 216–232.

45 Tanja Šturm, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 138–142.

Irena Bevk (1983) iz Škofje Loke je v otroških letih želela postati astronautka in še kaj. Njene pesmi iz gimnazijskega obdobja so kakor mladost v tem času: vihrave, polne nasprotij, željne spoznanj, čustveno nestanovitne: »*Jaz sem egoistična svinja. Sem svetnica?*« »*Vesti mi ne morete vzeti.*«⁴⁶

Simona Kokelj (1984) iz Podgore se je po srednji aranžerski šoli vpisala na študij kemije, prosti čas posveča gasilstvu. Rada piše pesmi, še raje slika. Prvo pesem je napisala v 2. razredu – in ni nehala. Predvsem ljubezenske pesmi, mladostniške ... »*Niso vse za naglas prebrat.*« Navdih zanje dobi v naravi, glasbi, risankah, drugih delih, ljubezni, na morju, v človeških obrazih. Na nekaj pesmi je prav ponosna. »*Če v življenju počneš stvari, ki te resnično veselijo, in če je želja še tvoj poklic, potem si ne moreš želeti boljšega!*«⁴⁷

Tatjana Dolenc (1988) iz Žirov se je poklicno posvetila glasbi, zato tudi v njenih ljubezenskih pesmih pridejo bolj do izraza zvočne jezikovne figure.

Sledi osem avtoric, ki niso razkrile letnice rojstva in od kod prihajajo. Škoda! Le po poetiki je mogoče sklepati, v katero starostno skupino sodijo.

Elizabeti Lovšin⁴⁸ (Log nad Škofjo Loko, brez letnice rojstva) je zgodnja očetova smrt prekrizala številne načrte. Kljub temu je na Pedagoški akademiji v Ljubljani dokončala študij nemškega in slovenskega jezika in v slovenski prestolnici tudi ostala. »*Ustvarjalni duh in čas sta me vodila skozi različna delovna področja: zunanja trgovina, novinarstvo, stiki z javnostmi, marketinške storitve, organizacija mednarodnih kongresov, turizem ...*« Iz njenih pesmi še zaslu-timo njeno, našo, Poljansko dolino, našo mladost. Njene pesmi pristno povezujejo pokrajinsko in socialno motiviko. Poljanske doline ne tematizira le topografsko, temveč (*Šopki*) z njeno floro in rahlo kritiko urbanizacije.

Šopki

*Pasji zob, bele bohkove smo srajčke
trgali spomladi,
vmes modri je žefran razpel preprogo
pod hišo na livadi.*

46 Bogataj, Prvič javno podarile verze, str. 6.

47 N. Kokelj, Tihe ustvarjalke s Poljanskega, 53.

48 Elizabeta Lovšin, Log, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, 155–157.

*Te šopke sem prinašala domov.
Bilo ni vaze.
Kar kozarec služil je za svežost teh cvetov.
Zdaj ni dreves in ne livade tu pod hišo.
So zrasle nove bele hiše in drevje drugo...*

*Nazaj v spomin potiskam otroške igre,
beličnike in tepke,
in kup plevic na Jelerjevi njivi,
ki plevejo strnišče tednov več,
da bi bilo vsega dovolj za v hlev – pozimi.*

Avtorica se v ustvarjanju pogumno spoprijema s težo let in hvalevredno je, da motiv starosti zanj ni tabu. Čustva izraža neposredno. Od tod ugotovitev, da so njene pesmi osebno izpovedne. V primerjavi z drugimi je njena prednost v tukajšnjem kontekstu, njene pesmi ne lebdijo v zraku, ampak so umeščene v nam znano pokrajino. Tri preproste, a pretresljive pesmi to potrjujejo in zares bi bile vredne objave.

Kite

*Vse tri smo jih nosile.
Spletale vsak dan.
Se lepih pentelj veselile,
privezanih na praznični le dan...*

*Zdaj češem sive si lase,
ne spletam več jih v kito.
Boli spomin me na obe...*

Pod šopom las ihtim prikrito.

Ta po motiviki enkratna pesem ni zgolj metafora nekega človeškega zorenja, temveč ima tudi etnološki pomen. Za razliko od drugih opisov vaških cerkvenih praznikov ni v naslednji nič veseljaškega kinča, temveč tiho sočutje. Topos (Gora, Malenski Vrh) je tu obzirno vpet v pesem.

Žegen

*Ko bom zmogla,
bom prišla na žegen k tebi.
Toliko novic in toliko boli
že dolgo nosim v sebi.*

*Bom pri tebi nekaj ur sedela,
ko bo mrak in ko bo luna bela
čez dolino
na Goro se pela.
V tej tihoti bova šepetali,
vse skrivnosti kamnom le izdali.
Ti molčali bodo z nama,
kamen bo z menoj, ko bom odšla,
in boš spet dolgo, dolgo sama.*

Tudi tu se izkaže zakonitost, da se posamezen motiv osamosvoji v lastno pesem. Tokrat je to

Osamljenost

*Moja roka sameva.
Nikogar več ni.
Ta roka nikogar v objem
ne sprejema.*

*Zdrsi čez noben več obraz,
mehkobo je hrapava koža pokrila...*

V srcu je mraz.

Moja roka sameva.

*Sama jo božam s spomini.
Noč hitreje mineva.
Dan bo spet v isti sivini*

Osamljenost in starost.

Mateja de Leoni Stanonik (Poljane, brez letnice rojstva) se je po študiju medicine v Ljubljani in različnih mestih v ZDA ustalila tam čez. Je članica različnih strokovnih društev. Priložnostno napiše tudi kako pesem, največ ob žalostih trenutkih.⁴⁹ Za objavo je predvidela kar nekaj ljubezenskih in osebno izpovednih pesmi, z dovolj moderno osebno izpovedno poetiko. Za ta članek sta vredni pozornosti naslednji.

49 Mateja de Leoni Stanonik, Poljane-USA, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 75-85.

Poezija

*Pesem pride ob zori,
po dolgi noči čudnih senc in črnih strahov.
Pesem pride, ko je ne pričakuješ.
Pesem pride kot olajšanje in spokoj.
Pesem je slika duše in senca razuma,
pesem je krik in njegov odmev,
je obup in hrepenenje,
je nežna rosa in tiha želja.
Pesem je isto, česar nimamo vsi,
vendar kar si vsi potihoma želimo.*

Beseda

*S teboj
zaplesala bi nocoj
in vzela iz ust bi besedo,
besedo toplo, plaho
in dala bi svojo to otožnost
besedi tej,
ki pluje v vetru
in izgublja se v daljavi.
Dala bi željo svojo in
beseda bi postala grom
ki trešči vate, vame
in v naju porodi
še bolj strastno ljubezen.*

Irena Tratnik (Muljava, brez letnice rojstva) se je po poroki preselila v Gorenjo vas. Čeprav je ena redkih, ki vpleta v svoje pesmi tudi socialno tematiko (*Pesem črnske kolone*), jemlje pisanje kot terapijo: »Lahko rečem, da mi je bilo pisanje nekaj let najboljši zdravnik za vse težave, ki jih ni bilo malo. Potem je prišlo obdobje, ko dlje časa nisem ničesar napisala. Predala sem se družini, hčerka ma, ni bilo prave pesniške motivacije. Potem se je, nekega dne, pesem v meni spet prebudila z vso močjo. [...] Kljub vsemu sem ugotovila, da je življenje minljivo in moramo biti hvaležni za vsak dan, ki ga preživimo, tudi če ni po naši meri; iz negativnih izkušenj se največ naučimo. Postanemo bolj odprti za vse. [...] Nasploh sem družabna in imam rada ljudi okoli sebe. Kljub temu se včasih rada zatečem v samoto, kjer najdem malo tišine in miru. Da človek v miru razmisli, če je še človek.«⁵⁰

50 Irena Tratnik, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 158–164.

Za zbornik je prispevala največ ljubezenskih pesmi. Med njimi je tudi pesem z akrostihom: *Zbogom ne vračaj se v dežju*. Za njene pesmi so karakteristična številna ponavljanja: anafore in epifore, kar jih dela gosposko spevne.

Petra Logar je leta 2007 o sebi zapisala, da je mamica, pisateljica, urednica in novinarka, zavezana družini in otroštvu. Prvo zgodnico je napisala tistega dne, ko se je naučila pisati. Za pisateljsko pot se je odločila ob rojstvu prve hčerke. Otroške zgodnice in pravljice objavlja v različnih revijah za otroke in najstnike. Do leta 2009 je izdala štiri knjige za otroke.⁵¹ Beseda ji teče gladko in sproščeno, ob ustvarjalni domišljiji ji samozavesti ne manjka.

Katarina Podnar iz Škofje Loke je življenjepis zašifrirala v pesniško tkivo. Iz njega razberemo, da ima stoletno babico, tri sestre in tri brate. Predvsem pa, da ljubi življenje, v lepem in hudem.⁵² Življenje! So pesmi namenjene Bogu, ljubimcu ali obema? Lahko bi bile napisane kjer koli, v njih ni nič poljanskega, če že, jo bolj nagovarjajo druge pokrajine.

Sled

*Počutim se kot razbrazdana kraška zemlja
Ko vsak moj korak, bil je zaznamovan.
Kjer sem stopila, sem pustila sled, stopinjo.
Kjer sem padla, ostal odtis je moj
Nekje sem s trnjem posejana,
drugod odeta v en sam sem cvet.*

*In prav zato tako vse ljubim,
da ni dovolj besed in ne poznam jezika,
ki lahko bi dopovedal,
kaj občutim, ko živim.*

Ali je »zlatorogova dolina« topos za Trento ali metafora za ljubezensko srečanje?

Sreča moja

*V zlatorogovi dolini sem ujela tebe, sreča moja.
V mesečini sem od daleč te opazovala.
Tvoje lepe noge, roke in ves zlat,
obsijan le z mesečino mehko,
igral si z nežnimi vilini se v tolmunu.*

51 Petra Logar, Žiri, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 4–7.

52 Katarina Podnar, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 165–173.

Njene pesmi razkrivajo stisko jezika, čeprav je ena redkih, ki ji je znana tudi svetopisemska metaforika: »... / *Ko iz temnega sem gozda prestopila na svetlečo jaso. / Kjer se jagnje pase z volkom in kjer dete s kačami čeblja. / Sem vedela, / da končno, končno sem doma.*«

Danica Štajer iz Škofje Loke se prav tako predstavlja zgolj v pesniški govoricu.⁵³ V njej prevladujeta ljubezen in razočaranje («*Sem te sploh kdaj imela, / sem samo mislila, da te imam.*«), nad njo, vse do izgube identitete: «*Obraz, kateri nisem jaz. / Jaz za dober glas vseh vas. / Pojdite srat in scat. / Sranje, sem res jaz? / Jaz, jaz, ki serje, da preživi, / ki ščije, da ne boli.*« (*Kdo*). Poetika grdega se pojavlja tudi v ljubezenskih pesmih: «*Zadah smrdeči iz ust / lepi se na tvoje lepe ustnice*»; «*Izpraskal, porabil, / izrabil si moje telo*«.

Sklep

Franček Bohanec je dal predlog za antologijo poljanskih pesnic. Toda ali je na podlagi tukajšnjega pregleda o tem še mogoče govoriti, da je to posebnost Poljanske doline, saj je v korpus vključenih toliko priseljenk?

Ali ni zgolj naključje? Tudi drugod je lahko tako, le da tam ni tako ambicioznih žensk oziroma možnosti za javno plasiranje (npr. *Sejalec*, *Radio Sora*). Mogoče je tudi, da so nekdanje klarise in za njimi uršulinke v Škofji Loki v kulturi zapustile svojo sled. Mlajše pesnice pa so vse šolane, čeprav jih kdo imenuje ljubiteljske pesnice. Kaj to pomeni?

1. *Pisanje kot terapija* ne more uveljavljati estetske funkcije kot merilo ustvarjanja.
2. Večina tukajšnje ustvarjalnosti sodi v *literarjenje v širšem smislu*,⁵⁴ saj nastajajo izrecno za prepoznanega sprejemalca. Praviloma se tudi na glas preberejo ob slovesnostih, ko se snidejo bližnji in daljni sorodniki, večkrat pa so ohranjene na papirju, naslovniku v spomin. Ohranjanje (osebne, družinske, pokrajinske, družbene) preteklosti na način pesmi si estetsko funkcijo marsikdaj podleže.
3. Pisanje kot ustvarjanje je tu pridržano t. i. «*glasnim ustvarjalkam*«, medtem ko so t. i. «*tihе*» prikrajšane za javno slavo, na drugi strani pa obvarovane javne kritike.
4. *Kronološko načelo obravnave* omogoča, da sledimo generacijskim spremembam, motiviki in poetiki, ne nazadnje tudi družbeni strukturi in vlogi žensk.
5. *Domačijsko motiviko* prve generacije zamenjuje pri mlajših *fantazijsko ustvarjanje za otroke*. Pri njih so čustva veliko bolj *viharna* in razbolena, kot so bila v preteklosti, vendar je o zaresni osebni izpovednosti težko govoriti. Ljubezen je veliko bolj na očeh.

53 Danica Štajer, Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 213–215.

54 Vanj štejemo tudi rokopisje in kronopisje. Prim. Marija Stanonik, *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*, Ljubljana 2011.

6. Nasproti nekdanji *introvertiranosti* je danes več *ekstravertiranosti* – prav do telovadbe besed. Lepa embalaža; kje pa je sporočilo?
7. *Manjka velikih tém?* Družbena problematika, bivanjska motivika, kje sta transcendenca, domoljubna (lokalpatriotska, zakaj ne!) razsežnost.
8. Topos poljanske poezije je vsekakor zelo podrejen kronosu.

VIRI IN LITERATURA:

- Bogataj, Boštjan: Prvič javno podarile verze, *Ločanka*, priloga Gorenjskega glasa za Škofjeloško regijo/Občine Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki, Žiri, št. 11, november 2007, str. 6.
- Debeljak, Metka; Kacin, Jožica; Mlinar, Tanja; Uršič, Ada: *Odsev generacije*. Žiri: samozaložba, 2011, str. 50–70.
- Dolenc, Janez: Kmečko delo in šege skozi leto med obema vojnama v Izgorju, *Traditiones* 33/1, Ljubljana 2004, 239–252.
- Kokelj, Nina: Tihe ustvarjalke s Poljanskega/Pesnice in pisateljice, ki ustvarjajo literarjenje, *Mladina*, št. 3, 18. 1. 2008, str. 53.
- Korpus gradiva za »literarni zbornik« *Trenutki*, str. 4–7, 9–15, 75–129, 138–150, 155–173, 213–232, 235–240, 258–260.
- Likar, Damjan: Srečanje pesnic in pisateljic s Škofjeloškega, *Loški utrip* 12, št. 136, december 2007, str. 64.
- Osebnosti*, Veliki slovenski biografski leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.
- Stanonik, Marija: *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.